

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Morfologie pro výtvarníky

Vladimír Novotný

Anotace: Morfologie pro výtvarníky na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně byla založena dr. V. Novotným (ČR) ve spolupráci s J. Palmer (GB) r. 1995. Sestává z předmětů: Morfologie obecná, Morfologie speciální a Vizualní antropologie. Klasická plastická anatomie je obohacována o exkurze do strukturního mikrosvět, teoretického studia tvaru a antropologického makrosvět, aby pokryla potenciální požadavky studentů malířství, sochařství, kresby a grafiky, grafického, produktového a tělového designu, videoartu, multimédií, performance a konceptuálních tendencí. (Pluralita světů a jednota vědění a umění.) Tento nově pojatý obor odpovídá postmodernímu pluralismu a u studentů přinesl některé pozoruhodné výsledky (Anatomický náčrtník). Cílem předmětu je „morfologické myšlení“ a jeho aplikace. Principy vyplývají z obecného studia tvaru i reálné mnohotvárnosti, rozmanitosti a různorodosti člověka a jeho světa (variabilita a diverzita rozdílů pohlavních, věkových, etnických, patologických, vše ve vývoji a pohybu), které jsou zpracovány systémově-evolučním přístupem. (Tvar světa a svět jako tvar.) Edukační program je nabízen všem zájemcům a veškerý materiál je uložen u autora.

Klíčová slova: morfologie pro výtvarníky, vizuální antropologie, edukační projekt

ÚVOD

Vzájemný vztah anatomie a umění, resp. anatomie, morfologie a antropologie k výtvarnému umění, tj. zájem o lidské tělo (tvar, stavba, skladba), odraz v myšlení a konání, je dozajista starý jako kultura sama. Reprezentace těla a tělesnosti je estetický i antropologický problém. Umělci i anatomové v plodné symbióze ostatně přispěli i ke vzniku

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

moderní vědy. Pitvy, kostry, lebky, mapování těla a sexualita, tyranie měření, „theatrum anatomicum“, tělo jako skandální podívaná aj. jsou atraktivní, ale mnohdy i kontroverzní až do postmoderní doby. Jak studovali umělci anatomii dříve a ji studují dnes? Je svazek anatomie a umění šťastné manželství nebo nebezpečný vztah?

Úvodem jsem citoval anotaci k mé přednášce v Moravské galerii z r. 2012 v rámci doprovodného programu k výstavě Obrazy mysli a mysl v obrazech, neboť se domnívám, že naznačená témata by mohla napomoci blíže pochopit záměr projektu „Morfologie pro výtvarníky“, který vznikl již v r. 1995 pro Fakultu výtvarného umění Vysokého učení technického v Brně.

1. VZNIK A FILOZOFIE PROJEKTU

Historický vznik samostatného výtvarného vysokého školství na Moravě, kdy první byla Fakulta výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně, se stal příležitostí navázat na Sukovu antropologickou školu a tradici propojení antropologie a výtvarné školy v Brně. Prof. MUDr. et PhDr. Vojtěch Suk, věhlasný antropolog světového jména a zakladatel předválečné moderní antropologie na Moravě, založil též výuku plastické anatomie na Fakultě architektury vysokého učení technického v Brně pro pedagogii výtvarného zaměření.

Filozofií obnovy morfologie pro výtvarníky obecně je v postmoderní době samotná obnova ideje univerzity: vzdělání v transcendenci. Stále se zvyšující závislost společnosti na špičkové intelektuální činnosti a ještě více na obecné vzdělanosti je devízou škol univerzitního typu. (Toto jsou slova tehdejšího rektora Masarykovy univerzity Prof. Eduarda Schmidta, člena Umělecké rady Fakulty výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně. Vysoké učení technické rovněž aspiruje na tento typ vzdělání, předpokládající otevřenost k jiným světům, jak ostatně vyplývá z jejího zahraničního názvu – University of Technology. Nejde jen o to „co si studenti ze školy odnesou, ale jakými se stali“ (Radim Palouš). Vysokoškolský učitel nemá být jen „předávajícím vědomostí a dovedností“, ale zároveň a neoddělitelně tím, kdo je neustále otevřen tazání nejen ve svém oboru, nýbrž i hledání, které překračuje obory jako takové. Nižší školství je charakterizováno vyšší mírou výukového instruování. Čím výše, tím více pochybování a lidské otevřenosti. Výjimečnost se

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

týká jak příhodného času, tak příhodných setkání, tj. „inspirativních zdrojů“, které působí „výběrově“. Tyto teze jsou i inspiračními zdroji Morfologie pro výtvarníky.

O tom, jak se anatomie pro umělce vyučovala v minulosti, kdy v podstatě od renesance do doby nedávné se systém výuky v podstatě neměnil, bylo napsáno mnoho a mnohé. Anglické badatelky a teoretičky umění¹ např. výstižně deklarují: Anatomie „užitečná“ pro umělce obnášela jen studium kostry, resp. soustavy kostrové, a soustavy svalové, a to jen do té míry, pokud ovlivňují celkový tvar těla, pohlaví, věk pohyb a výraz. Kreslení vtěsnané do úzkého účelu celého tehdejšího studia pak přetrvávalo celá staletí. Po 2. světové válce studia plastické anatomie ustupovala až mnohde až zanikla, jak se umělci vzdalovali zpodobování těla jako celku a přecházeli od perceptuálního umění (založeném na převážně smyslovém vnímání) k umění abstraktnímu či nefigurativnímu a k umění konceptuálnímu (souvisejícím s čistě myšlenkovou činností). V současné době je v centru zájmu spíše otázka identity, individuální jednoty a celostnosti, v níž jedinec prožívá sám sebe a pociťuje, že sám sebou zůstává v různosti stavů, jež zažívá po celou dobu své existence. V posunu vztahů subjekt/objekt se umělcovo tělo stává modelem a tím i samo o sobě uměleckým dílem. Umělci již nemají na mysli „figuru“, spodobnění postavy, ale přímo „tělo“, které je pojímáno jako kulturní konstrukt, v němž jsou vepsány sociální, sexuální a genderové významy.

Od doby Sukovy se mění nejen výtvarné umění, ale samotná antropologie prošla principiální proměnou. V současné době má antropologie (alespoň na špičkových pracovištích) tendenci k holistickému pojetí, k integraci antropologie fyzické, resp. biologické a antropologie socio-kulturní, často přejímá americký model integrované antropologie a směřuje k novému pojetí „věd o člověku“, resp. s větším či menším úspěchem (střet tradice vs. inovace) směřuje ke střešové vědě o člověku, jeho společnosti a kultuře.² Klasická antropologie je tak obohacována o aspekty kulturní, sociální a behaviorální antropologie a ve vztahu k umění tak přispívá i k přesahu z vědeckého světa do světa přirozeně lidského (Humanologie).

Stejně tak i klasická Sukova plastická anatomie pro výtvarníky musí být obohacována o exkurze do strukturního mikrosvěta, teoretického studia tvaru a antropologického

¹ Petherbridge, 1997; Jordanova, 1997

² Kottak, 1994

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

makrosvěta, aby tak pokryla potenciální požadavky ateliérů malířství, sochařství, kresby a grafiky, grafického a průmyslového designu, ale i tělového designu a nových médií vč. multimédií, intermédií, videoartu, performance a konceptuálních tendencí. A např. i požadavky architektů a strojních inženýrů, nebo posluchačů scénografie, herectví a režie, výstavnictví a muzeologie, ale např. i kriminalistických expertíz (rekonstrukce podoby apod.). To naznačuje i jedno ústřední téma projektu „Pluralita světů a jednota vědění/umění“.

Takovému „radikálnímu pluralismu“ dnešního vysokého výtvarného školství odpovídá i obecný a speciální předmět: ANATOMIE-MORFOLOGIE-ANTROPOLOGIE, který jsem založil r. 1995, (ve spolupráci s Jitkou Palmer z Anglie) s ústředním tématem „Tvar světa a svět jako tvar“. Bezprostředním popudem byla mj. i skutečnost, že dosavadní vysokoškolská učebnice prof. Josefa Zrzavého „Anatomie pro výtvarníky“ (1977) jak po stránce meritorní tak didaktické již neodpovídá dnešním požadavkům a je prakticky nedostupná. Oba navrhovatelé původního projektu se cítili povoláni k pokusu netradiční řešení. (Doc. Vladimír Novotný jako profesionální anatom, morfolog a antropolog, dnes s 50ti lety pedagogické praxe doma i v zahraničí vč. škol s uměleckým zaměřením a Dr. Jitka Palmer, sama aktivní úspěšná výtvarnice, ale i morfoložka a pedagožka.) Vycházejí z klasické anatomie člověka a plastické anatomie pro výtvarníky a propojením této tradice s uvedenými inovacemi vznikl nově pojatý obor, jehož rozvíjení v průběhu 15 let přineslo v práci se studenty dozajista pozoruhodné výsledky. Předmět tohoto druhu nebyl u nás dosud navržen a provozován.

2. PRINCIPY A HISTORIE PŘEDMĚTU

Základní principy vyplývají z obecných idejí tvaru (formy) a reálné mnohotvárnosti, rozmanitosti a různorodosti v prostoru a čase (variabilita a diverzita) pojímané systémově-evolučním přístupem.

Systémový přístup: Morfologie je věda o struktuře (tvaru, stavbě a skladbě) biologických objektů (těla), kterou studuje jako funkční systémy, a to zkoumáním tvaru jejich prvků (reálných struktur) a způsobu provedení vazeb mezi nimi na různých rozlišovacích úrovních a vývojových fázích. (Cf. growth – development – evolution). Struktura je studována z hlediska té funkce (funkce = vztah mezi strukturou a chováním), na níž se účastní

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

v systému nejvyššího řádu. Tím je především organismus jako celek, neopakovatelné individuum ve svém přírodním a společenském prostředí. Systémový přístup využívá věd morfologických, etologických a ekologických v trojpohledu strukturně-behaviorálně-environmentálním. Systémově-evoluční přístup je zkoumání v rovině jednak strukturní (tvar prvků systému a jejich vazby), dále funkční (vnitřní a vnější systémové funkce) a konečně historické (vznik, formování a vývoj systému, resp. hledisko genetické a prognostické). Vztahy: systém – subsystém – element. Systém versus struktura. Hierarchická uspořádanost a mnohoúrovňovitost struktur. Rozlišovací úroveň a vývojová fáze.³

Zde jde o výtvarné uchopení současně strukturního, behaviorálního a environmentálního trojpohledu na různotvarost, rozmanitost a různorodost člověka, jeho společnosti a kultury v prostoru a čase. Snaží se přispívat i k průniku přírodního a společenského, resp. průlínivosti vědy a umění.

Ve cvičeních se využívalo všech smyslů, tj. zraku, sluchu, hmatu s samozřejmě i daru řeči; přístupů názorných i imaginárních, vztahů částí/celku, podobnosti/příbuznosti, základních stavebních plánů, principů polarity, symetrie a metamerie, antropologické různotvarosti, rozmanitosti a různorodosti. Zdůrazňuje je mnohoúrovňovité (hierarchické) uspořádání člověka, jeho světa, společnosti a kultury jako otevřený systém, zejména pak diferencí etnických, sexuálních, věkových, profesních, patologických, vše ve vývoji, pohybu, plastice (reliéfu) povrchů.

Mluvené slovo: anatomie, morfologie a antropologie oděná do základních pojmů, vyjádřených českým a latinským ev. anglickým jazykem. Tři roviny mluveného slova: odborná, lidová ze žitého světa a kulturní – literární ukázky: eseje např. Stanislava Komárka (2000), poezie a drama, např. Báje o morfologii z divadelní hry „Theatrum anatomicum“ na můj námět (1972).

Vizuální přístup: samostatná vizuální expozice, ale především se systematickým výkladem, práce s kostrou a jejími částmi (hra na „konstruktéra“ či „stvořitele“), pohled na vlastní tělo i bližních.

Akustické vjemy vlastního těla, resp. vazba na hudbu a pohyb.

³ Novotný, 1981

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Hmatové vjemy (palpace sebe sama a navzájem, haptická cvičení s kostmi k rozvíjení trojrozměrné hmatové paměti, uvědomování si vlastního těla, resp. tělesného schématu.

Exkurze do anatomických muzeí a piteven. (Zejména oblíbené byly každoroční exkurze do Anatomického muzea Karla Žlábka na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, o než jsem se v 60. letech minulého století několik let sám staral, nebo besedy o kontroverzních výstavách „Bodies: The Exhibition“, resp. soudobé metody anatomické fixace, např. plastinace Güntera von Hagena apod.⁴

Rozsah předmětu byl původně plánován na 4 semestry, jak obvykle vyžadují všechny morfologické obory nejružnějšího zaměření. (Čihák, 1987) A to 1 hodina přednášek a 1 hodina cvičení týdně (1/1). I. Semestr: obecná morfologie a osa tělní, II. semestr: trup. III. semestr: hlava, mimika, gestika a pantomimika. IV. semestr končetiny s akcentací lidské ruky a nohy.

Morfologie pro výtvarníky byla provozována na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně od r. 1995, kde byla postupně rozvíjena i s grantovou podporou.⁵ Od r. 2008 ještě doplněna o magisterský kurz Reprezentace těla a tělesnosti jako antropologický a estetický problém.

Po určitou dobu se výuky účastnili i vybraní posluchači Katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a byla žádána i pro Atelier scénografie Janáčkovy akademie múzických umění. Mimořádné přednášky se uplatnily na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v mých kurzech „Antropologie a kultura“ pro bakalářské studium a v magisterském výběrové kurzu „Průniky antropologie do soudobé kultury“. V současnosti jsou některé z nich perspektivně žádány i pro Fakultu umění a designu Západočeské univerzity v Plzni.

V průběhu času takto navržený a provozovaný předmět doznal řady změn, což bylo dáno na jedné straně průběžnou inovací náplně i metod výuky, ale na druhé straně i organizačními změnami v systému výuky a v neposlední řadě změnami vedení fakulty a jeho vztahu

⁴ Bammes, 1994; Morris, 2006

⁵ Fond Vysokého učení technického v Brně (VUT) pro rozvoj vědy a umění pod č. FU 160056 (obhájeno 1997) a Fond rozvoje vysokých škol České republiky (FRVŠ) č. 1318/09 (obhájeno 2010).

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

ke vzdělanostním předmětům a k teorii vůbec. Původní rozvrh Anatomie-Morfologie-Antropologie byl transformován do jednosemestrových kurzů: Morfologie obecná, Morfologie speciální, Vizuální antropologie, Životní dráha muže a ženy, ovšem v poslední době byla právě Životní dráha zrušena a dva prvně jmenované kurzy, dosud povinné, se staly předměty volitelnými.

3. NÁPLŇ EDUKAČNÍHO PROGRAMU

Základní osou je strukturní anatomie lidského těla podle krajin (celé tělo, hlava, trup, končetiny) na makroskopické úrovni, která po příslušných teoretických a praktických exkurzech se uzavírá opět na makroskopické úrovni plastickou a proporcionální anatomii příslušné oblasti těla a těla jako celku. Materiál ku kreslení je poskytován k dlouhodobému zapůjčení domů a textové části pak elektronicky. Způsob hodnocení: na počátku semestrální práce na obecná a zvláštní téma – Eseje o morfologii, Osteologia creativa, Vědecká kresba, Rekonstrukce podoby podle lebek prehistorických a historických osobností s transpozicí do dneška a tzv. Anatomický náčrtník, který se posléze stal jedinou závěrečnou a hodnocenou prací.

Výtah z anotací pak náplň kurzů přiblíží:

Morfologie obecná (1. semestr) vychází z původní Anatomie-Morfologie I. pro zimní semestr 1. ročníku bakalářského studia a představuje prolegomena uvádějící do základního pochopení živého světa, zejména člověka a jeho světa, již zmíněným strukturně-behaviorálně-environmentálním trojpohledem morfologických, etologických a ekologických věd a systémově-evolučním přístupem k variabilitě a diverzitě v prostoru a čase. Modelem je struktura osy tělní, resp. kostry osově a jejich derivátů a člověk jako celek. Zkouška představuje kromě nadpoloviční účasti na přednáškách a cvičeních (které se při jednom vyučujícím prolínají), kopii všech učebních textů přednášejícího (o významu kopií viz dále kap. 4), kopii klasické učebnice Josefa Zrzavého „Anatomie pro výtvarníky“⁶ a ev. volnou tvorbu na probíraná témata.

⁶ Zrzavý, 1977

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

Morfologie speciální (2. semestr) vychází z původní Anatomie-Morfologie pro letní semestr 1. ročníku bakalářského studia a navazuje na Morfologii obecnou a je její konkretizací. Morfologické znalosti se týkají anatomie hrudníku, břicha a zad, horních končetin s akcentací lidské ruky a specifických funkcí (uchopovací, manipulační a komunikační), a dolních končetin s akcentací lidské nohy a jejich specifických funkcí (lokomoce, zejména bipedie – chůze po dvou a její deriváty). Zásadním antropologickým tématem je „Vertikalizace jako klíč k hominizaci“. Zkouška, kromě prezence a kopií učebních textů přednášejícího, představuje hodnocení závěrečné práce celého morfologického bloku tzv. „Anatomický náčrtník“ (viz dále).

Vizuální antropologie (3. semestr) vychází z původní Morfologie-Antropologie I. Pro zimní semestr 2. ročníku bakalářského studia a navazuje a doplňuje oba předcházející morfologické bloky. Vizuální antropologie neboli Výraz a chování v tomto pojetí představují Morfologické, psychologické a antropologické předpoklady výrazu člověka a lidského chování: mimika, gestika a pantomimika (vč. experimentálního filmu), zejména morfologické podklady lidské komunikace. Ze základních témat: anatomie lebky, mimické svaly a jejich funkce, formotvorné elementy obličeje, lebka jako symbol, hlava jako metafora... Zkouška, kromě prezence, zahrnuje kopie učebních textů a obrazový materiál přednášejícího, Anatomický náčrtník, kresebné studie lebky podle dlouhodobě zapůjčených lebek skutečných) ve všech normách i jiných polohách (cca10), a volná tvorba buď na téma mimiky nebo lebky jako symbolu.

Životní dráha (4. semestr) vychází z původní Morfologie-Antropologie II, pro letní semestr 2. ročníku bakalářského studia a shrnuje dosavadní anatomické a morfologické vědomosti z hlediska integrované antropologie, resp. vývojové antropologie životaběhu jedince. Anotace zní: „Životní dráha muže a ženy od početí (a něco předtím), v mezidobí nitroděložním, v období novorozeneckém, kojeneckém, batolecím, předškolním, v mladším a starším školním věku, v období puberty, adolescence, dospělého produktivního a postproduktivního věku, stárání, smrti (a něco potom) v pětípohledu perspektivy: motoriky (chování), kognice (poznávání), emocionality (citovosti), celkové aktivity (zaměření), a životní filozofie. Akcentují se tedy difference pohlavní a věkové s přihlédnutím k rozdílům etnickým, profesním, patologickým (variety, abnormity, monstra). Sex vs. gender

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

z antropologického hlediska. Tvarosloví biologické antropologie vs. charakteristika socio-kulturní antropologie. Zkouška pak představuje volnou tvorbu na vlastní vybraná témata. (Tento závěrečný a integrující oddíl Morfologie pro výtvarníky byl bohužel nyní vedením zrušen.)

Doposud byly rovněž nově zpracovány učební texty přednášejícího podle inovovaných anotací Morfologie obecné, Morfologie speciální a Vizuální antropologie. Společným cílem je „morfologické myšlení“, tj. používání morfologické literatury a znalostí k řešení konkrétních výtvarných úkolů.

Dále byly rekonstruovány některé publikace a prezentace přednášejícího, které zazněly na mezinárodním fóru a byly vědeckou komunitou oceňovány a samozřejmě se vztahují k tématům Morfologie pro výtvarníky. Tato témata byla prezentována buď přímo ve výuce nebo na mimořádných přednáškách, a to nejen na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně, ale též na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, Západočeské univerzity v Plzni, i jinde, ale též v některých relacích České televize:

1. „*Úsvit pohřebního ritu na Moravě*“ (vědecko dramatická koláž). Průvodce paleolitickým uměním na Moravě na bázi výzkumu enigmatického trojhrobu z doby lovců mamutů v Dolních Věstonicích jako osobní příspěvek autora k řešení záhad. Prezentace přednášky s diaprojekcí a publikace.⁷

2. „*Ze záhrobní lovců mamutů*“ (videozáznam). Dialog antropologa a teatrologa o vztahu vědy a umění, filozofické antropologie a divadla na festivalu „Divadlo v pohybu III. (Pokusy o pohyby v kultuře a myšlení.)“, Divadlo na provázku v Brně, 1987.

3. „*Kdo si sáhl na Venuši*“. Znovuobjevení otisků prstů na „paleolitické krásce“ autorem (a s tím spojené téma paleolitického umění a problém „krásy“ v pravěku) bylo vícekrát publikováno a prezentováno, např. relací v České televizi (2003). Úspěšné prezentace v kontextu výtvarného školství doplňovaly exkurzy do dějin umění, protože se zdá, že samotnému počátku výtvarného umění není někdy věnována dostatečná pozornost stejně jako

⁷ Novotný, 2003; Novotný, Oslzlý, 1997

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

novým objevům a interpretacím.⁸ S tímto tématem souvisela také výtvarná výstava spoluautorky tohoto projektu Jitky Palmer „Venus/Venuše“ (1996).

4. „*Tváří v tvář našim předkům*“. Archeologická rekonstrukce skutečné podoby člověka podle lebky má svůj význam nejen pro archeologii, antropologii a kriminalistiku, ale i pro historii, muzeologii a umění vůbec, zejména výtvarné, tj. pro vědy přírodní i společenské. Přednášky na Fakultě výtvarných umění VUT v Brně pro studenty a veřejnost byly nadobytě úspěšné, neboť byly pořádány za osobní účasti protagonistek této specializace z Ústavu antropologické rekonstrukce Ruské akademie věd v Moskvě a doplněny výstavou rozpracovaných i dokončených děl, zejména těch historických osobností, u nichž se nedochovala relevantní portrétní podoba. Nemenší zájem vzbuzovaly besedy o spolupráci Dr. E. Veselovské a Dr. T. Balujevy s námi antropology a muzeology, ale i s kriminalisty. Atraktivní byla spolupráce se studenty při tvorbě výstavy „*Tváří v tvář našim předkům*“ (Antropologická rekonstrukce podoby velkomoravských Slovanů z 9. století) v Klenotnici Staré radnice v Brně, kterou shlédlo posléze na 100 000 návštěvníků. K tomuto tématu Česká televize (ČT2) natočila pořad „*Podoby našich předků*“ ve vědeckém magazínu Omega (1995), kdy pracovní postup ztvárnili studenti. Ve spolupráci se studenty Pavlou Malou a Jiřím Kotrlou vznikla videoreportáž „*Face to face with our Ancestors*“ pro Mezinárodní kongres forenzních lékařů, antropologů a kriminalistů v Itálii (2000).

5. „*Člověk z Altamiry*“ (svědectví očitých svědků) je reportáž z výzkumné cesty za významným paleolitickým objevem v Itálii a multimediálním muzeologickým projektem, ukazujícím způsoby prezentace významných objevů nejmodernější technikou vč. reprezentačního DVD (ve spolupráci s Pavlou Malou, 2004)

6. „*Paleolitické umění*“ je reprezentováno filmem „*Lascaux revisité*“, který detailně zaznamenává proslulé jeskynní malby předtím, než byla kvůli obrovskému zájmu originální jeskyně (Lascaux I.) pro veřejnost uzavřena prohlídky se začaly konat v její přesné replice (Lascaux II.) v r. 1963. Povolení k návštěvě originální jeskyně byla spolu s filmem darem Ministerstva kultury Francouzské republiky autorovi v r. 2001. Film je exkluzivní pomůckou

⁸ Králík, Novotný, Oliva, 2001, 2003; Novotný, a Králík, 2007

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

na mimořádných přednáškách osvětlujících morfologické a antropologické aspekty pravěkého umění.

7. „*Antropologicko-lékařský průzkum historických osobností*“ je reprezentován průzkumem kostrových pozůstatků a hrobky Marie Walburgy hraběnky z Truchsses-Waldburg-Zeilu, legendární filantropky pozdního osvícenství na Moravě, jehož se významně účastnili i studenti Fakulty výtvarných umění: restaurátorských prací Jitka Žáková, výtvarné dokumentace Pavla Jarmarovská, Natálie Kantorová, Ján Lastomirský a počítačové podpory Jitka Calabová. Kromě moderní dokumentace (foto, film, video) byla Sylvií Kupčovou pořízena rychlokresba na způsob „válečných reportérů“ odpovídající době hraběnkina života. Významná byla i spolupráce s Kriminologickým ústavem Praha při odhadování podob dobových obrazů superprojekcí lebky do nesignovaných portrétů hraběnky. Kromě vlastní bohaté dokumentace je vše zachyceno v dokumentárním filmu „První dáma Moravy“, na němž s autorem spolupracoval dokumentátor Muzea Novojičína Jan Číp (2000).

8. „*Morfologické, psychologické a antropologické předpoklady výrazu člověka a lidského chování*“ je film, který má zásadní význam pro celý koncept Vizuální antropologie. Byl premiérován na III. mezinárodním symposiu „Antropologie divadla“ na Janáčkově akademii múzických umění v Brně r. 2000 (kamera R. Fajnor), kde byl vysoce oceněn zejména americkými teatrology. Film zachycuje pokus v hluboké hypnóze vybavit vrozené prvky výrazu základních emočních stavů, resp. „zvnějšnění nitra“ (Koncepte Vladimír Novotný, hypnotizuje PhDr. Jarmila Turbová, v hypnóze kreslí Dagmar Hejduková, která tímto projektem zakončila svá studia na FaVU VUT v Brně r. 2000.)

9. „*Morfologický plenér*“. Dvoudenní pobyt v přírodě s cílem rekonstruovat (jako v experimentální archeologii) postupy výroby pravěkých keramických artefaktů pod vedením Jitky Palmer z Anglie (spoluautorky původního projektu Morfologie pro výtvarníky), neboť např. Věstonická venuše se považuje za první intencionální keramický artefakt na světě (27000 př. n. l.). Výstupem z plenéru byl model draka, jehož ocas tvořila lidská kostra osová, studenti na místě modelovali jednotlivé články (obratle), k výpalu bylo využito japonské techniky Raku blízké pravěkým postupům. Bohatý dokumentární materiál (kamera R. Fajnor) dosud není zpracován do definitivní podoby, ale postprodukce se ujala absolventka FaVU MgA. Teri Varhol, která jej zpracovává ve svém londýnském atelieru.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

10. „*Nos z pohledu antropologa*“. Podklad pro mimořádnou přednášku k Vizuální antropologii: příklad vědecké práce pro představu vztahu vědy a umění, významu nejstarších formací mozkových pro fenomény limbického systému, propojení vegetativního a emocionálního života a vědecky uchopeného „zvnějšnění nitra“ a jeho odraz v umění.⁹

4. ANATOMICKÝ NÁČRTNÍK

Práce studentů, tzv. „Anatomický náčrtník“, představují tvorbu vlastní rukou provedené „učebnice“ multimediálního charakteru – ta v sobě kombinuje a shrnuje výchozí materiály – vědomostní korpus v podobě morfologických textů přednášejícího, kanonickou Zrzavého učebnici, v rámci předmětu vzniklé fotografie a videa s vlastními náčrty a především vlastními „anatomickými úvahami“ provedenými kresbou, malbou a dalšími výtvarnými postupy.

Prvotním popudem byl anatomický náčrtník akademického malíře doc. Petra Veselého z dob jeho studií na Akademii výtvarných umění v Praze; tento nápad byl postupně rozvinut do dnešních forem, které jsou stěžejním výsledkem Morfologie pro výtvarníky. Způsob zpracování studenty zahrnoval širokou škálu přístupů – od přísně vědecké kresby, přes formu „anatomických atlasů“, až po volnou uměleckou tvorbu a čistý „art“. Rámcové zadání umožnilo pak netradiční zpracování, vlastní kreativitu a rozvíjení jako otevřený systém, mapující zejména variabilitu a diverzitu člověka, jeho světa a kultury. Celkem bylo archivováno na 500 výstupů, které jsou přístupny studentům i učitelům.

ZÁVĚR

„Morfologie pro výtvarníky“ je projekt netradičního předmětu (a učební pomůcky), který je provozován na Fakultě výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně od r. 1995, kdy byl autorem založen. Klasická anatomie člověka a plastická anatomie pro výtvarníky je obohacena o exkurze do strukturního mikrosvěta, teoretického studia tvaru a do antropologického makrosvěta systémově-evolučním přístupem tak, aby vyhovovala soudobé

⁹ Novotný, 2003

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

výuce morfologie jak pro klasické disciplíny, tak nová média. Je poukázáno na vznik a filozofii projektu, principy a historii předmětu, a náplň edukačního programu. Zvláštní pozornost je věnována studentským výstupům (tzv. Anatomický náčrtník). Cílem byla tvorba studijních materiálů multimediálního charakteru (texty, obraz, video, film). Program je doplněn rekonstrukcemi publikací a prezentací autora na mezinárodním vědeckém fóru, které se k morfologii pro výtvarníky přímo vztahují. Archiv prací studentů nabízí netradiční zpracování vycházející z vlastní kreativity a rozvíjení jako otevřený systém a reprezentují tak postmoderní přístup k interaktivní morfologii pro výtvarníky. Předmět tohoto druhu u nás nebyl dosud navržen a provozován. Celý projekt je nabízen všem zájemcům, a to nejen z kruhů výtvarných, dramatických, společensko-vědních, ale i přírodovědných, studentům a učitelům vysokých i středních škol výtvarného či uměleckého zaměření, které pracují s lidským tělem. Veškerý materiál je k dispozici u autora (novotnyv@ffa.vub.cz).

Poděkování

Jest mi milou povinností poděkovat všem, kteří autora inspirovali a pomáhali mu orientovat se ve světě vědy a umění, především spoluautorce původního projektu dr. Jitce Palmer z Velké Británie, a dále všem studentům, kteří svými Anatomickými náčrtníky a výtvarnou účastí na mých kulturních akcích v posledních 15 letech projekt rozvíjeli a obohacovali (jmenovitě zejména Teri Varhol, Anet Valentová, Irena Melecká, Patricie Fexová, Eliška Bartoňová, Zuzany Poloncová a Horecká a studenti Filip Velehradský, Tomáš Javůrek, Michal Šmeral, a mnoho dalších). Nakonec, ale v neposlední řadě děkuji MgA. Lucii Rohanové (Archiv výtvarného umění, o.p.s.) za pomoc při editaci textu. Všem patří vřelý dík.

Literatura

BAMMES, Gottfried. 1994. The artist's guide to human anatomy. Oxford: Transedition Books. ISBN 0-486-43641-1

ČIHÁK, Radomír. 1987. Anatomie 1. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství. ISBN 735-21-08/4 08-060 88

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

JORDANOVA, Ludmilla. 1997. Happy Marriages and Dangerous Liaisons. In: PETHERBRIDGE D. et al. eds. The Quick and the Dead.

National Touring Exhibitions, Hayward Gallery. London: Arts Council of England. ISBN: 1 85332 172 9.

KOMÁREK, Stanislav. 2000. Pitevní praktikum pro pokročilé. Brno: Petrov. ISBN 80-7227-069-9

KOTTAK, Conrad Phillip. 1994. Anthropology: The exploration of human diversity. New York: McGraw-Hill. ISBN 0-07-035918-0

KRÁLÍK, Miroslav, Vladimír NOVOTNÝ a Martin OLIVA. 2001. Otisky prstů na Věstonické venuši. Univerzitní noviny (List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana). 3(8), s. 1-6. ISSN 1211-6866

KRÁLÍK, Miroslav, Vladimír NOVOTNÝ a Martin OLIVA. 2002. Fingerprint on the Venus of Dolní Věstonice. Anthropologie. 2 (40), s. 107-113. ISSN 0323-1119.

LINHARTOVÁ, Věra. 2000. Zajímavá cesta do života pozoruhodné moravské ženy: Marie Walburga hraběnka z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Univerzitní noviny (List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana). 9(7), s. 37- 40. ISSN 1211-6866

MORRIS Desmond. 2006. Nahá žena. Brno: Nakladatelství Alman. ISBN 80-86766-18-2

NOVOTNÝ, Vladimír a Petr OSLZLÝ. 1997. Odkrývání dramatických situací: Dramatická povaha pravdy aneb Pokus o paleoteatrologii. Univerzitní noviny (List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana). 9(4), s. 30- 35. ISSN 1211-6866

NOVOTNÝ, Vladimír. 1981. Systémový přístup v biologii a morfologii. Scripta medica. (Spisy Lékařské fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně) 54(5), s. 308-309. ISSN 0036-9721

NOVOTNÝ, Vladimír. 2000. Antropologicko-lékařský průzkum kostrových pozůstatků Marie Walburgy hraběnky z Truchsess-Waldburg-Zeilu. Univerzitní noviny (List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana). 9(7), s. 40-46. ISSN 1211-6866

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

NOVOTNÝ, Vladimír. 2003. Enigmatic Skeleton DV XV (Upper Paleolithic, Dolní Věstonice – South Moravia). In: BRUZEK, J., B. VANDERMEERSCH, a M. D. GARRALDA, eds. *Changements biologiques et culturels en Europe de la fin du Paléolithique moyen au Néolithique*, s. 129-143.

NOVOTNÝ, Vladimír. 2003. Tělový design a antropologie. *Univerzitní noviny (List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana)*. 6 (10), s.18-20. ISSN 1211-6866

NOVOTNÝ, Vladimír a Miroslav KRÁLÍK. 2007. Ženy, fertilita a život v pravěku. In: KŠICA, M., O. KŠICOVÁ, P. MARŠÁLEK a V. POBORSKÝ. *Žena v pravěkém umění (Moravské nálezy v euroasijském kontextu)*. Brno, Moravskoslezská akademie pro vzdělání, vědu a umění, s. 65-73.

PETHERBRIDGE, Deanna. 1997. *Art and Anatomy: The Meeting of Text and Image*. In: PETHERBRIDGE D. et al. eds. *The Quick and the Dead*. National Touring Exhibitions, Hayward Gallery, London, Arts Council of England. ISBN: 1 85332 172 9.

ZRZAVÝ, Josef. 1977. *Anatomie pro výtvarníky*. Praha, Avicenum, zdravotnické nakladatelství. ISBN 735 21-08/4 08-017-77

Anglický název: Morphology for artists

Anotace – anglicky: Morphology for Artists was founded at the Faculty of Fine Arts of Brno, University of Technology, by Dr.Vladimír Novotný (CZ) and Dr. Jitka Palmer (GB) in 1995. The subject is divided into three disciplines: General and Special Morphology and Visual Anthropology. In order to cover the potential demands of students of both classical and modern, classical plastic anatomy is enhanced by excursions into the structural microcosm, theoretical studies of form, and anthropological macrocosm („Plurality of worlds and unity of knowledge and art“). New approach to the subject brought some remarkable results (students are encouraged to create their own Anatomical sketch-books). The main principles are drawn from a general study of shape and real multiformity and variability of man, processed through systems approach. Important topics: basic structure plans, principles of symmetry, polarity, metamery and ethnical, sexual, professional and age differences and pathological changes,

160 je pracovní nerezencovaná verze konferenčního příspěvku.

Kultura, umění a výchova

Mezinárodní konference k příležitosti založení stejnojmenného odborného recenzovaného časopisu a k příležitosti 440. výročí založení Univerzity Palackého.

Katedra výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

23. – 24. 5. 2013

both in development and movement. („Shape of the world and world as a shape“). The educational project is offered to all applicants, the study materials are located at the Faculty.

Klíčová slova – anglicky: morphology for artists, visual anthropology, education programme.

Autor

Doc.MUDr. Vladimír Novotný, CSc.

Katedra teorií a dějin umění (externista), Fakulta výtvarných umění Vysokého učení technického v Brně

novotnyv@ffa.vutb.cz

Příspěvek ani jeho souvisejší pasáže nebyly publikovány a nebyly odevzdány k publikování v jiném časopisu, sborníku nebo monografii.